

فصلنامه‌ی اخلاق در علوم و فناوری، سال دوم، شماره‌های ۳ و ۴، ۸۶

آیا پرفشن، همان کسب و کار و حرفه است؟

دکتر داریوش فرهود*

کلینیک ژنتیک تهران

چکیده

زمینه: با مروری بر پیشینه اخلاق در جهان، ایران باستان و دستورات و رهنمودهای ادیان ایرانی، اسلام و زرتشت و اشاره‌ای به آیین و آداب اخلاقی در نظم و نثر پارسی، به بررسی و کنکاش واژه پرفشن و مقایسه با مفهوم و کاربرد حرفه و کسب و کار پرداخته شده است. توضیح این که خدمات هر پیشه و شغلی، مانند نجاری، آهنگری و غیره که در قبال دریافت پول (پاداش) ارائه می‌شود، در واقع همان حرفه و کسب و کار است، ولی خدمات عالی‌های که نه بخاطر پول بلکه در خلوص و قداست و معنویت انجام می‌شوند و با پاداش مادی و دنیوی قابل جبران نیستند (مانند پزشکی، معلمی، روحانیت، قضا، هنر و ادبیات و...)، از ارج والایی برخوردار هستند و برابر مفهوم کیش قرار دارند. **نتیجه‌گیری:** پرفشن و برابر فارسی آن کیش، شامل چند گروه از خدمات متعالی است، در حالیکه دیگر مشاغل هر چند دارای صنف و سندیکا و کد اخلاقی باشند، کیش و رسالت و حرفه شریف نخواهند بود.

واژه‌های کلیدی: پرفشن، حرفه، کسب و کار، کیش.

سر آغاز

تدوین کدهای اخلاق پزشکی پرداختند و کارشناسان برگزیده از ملیت‌ها، ادیان و رشته‌های علوم مربوط، گرد هم آمدند و اصول اولیه اخلاق پزشکی را در زمینه‌های یاد شده، جمع بندی و تدوین کردند (۴ و ۵).

همان کارشناسان، رسالت گسترش این اصول اخلاقی را در کشورهای خود و کاربردی کردن بحث‌های نظری مطرح شده و نیز سنجش باز تاب و باز خورد فرهنگ‌های متفاوت را با این اصول استاندارد، پیدا کردند (۶). البته لازم به یاد آوری است که در مورد اخلاق و کاربردهای آن در رشته‌های گوناگون علوم و فناوری، از حدود

از حدود سال‌های ۷۳-۱۳۷۴ که موضوع کدهای اخلاقی در گروه‌های پزشکی دانشگاهی مطرح شد، مشکلاتی در امر انتخاب واژگان مناسب در زمینه اخلاق و ساختن و پرداختن و گزینش برابرهایی رسای فارسی، برای کلمات انگلیسی و همچنین تفکیک مفاهیم، خود نمایی کردند (۱ و ۲ و ۳).

از سال ۱۹۹۲ میلادی، ابتدا کمیته اخلاق زیستی در یونسکو-پاریس و سپس در سال ۱۹۹۳ میلادی، کمیته اخلاق در ژنتیک پزشکی در سازمان جهانی بهداشت-ژنو، به تنظیم و

دکتر داریوش فرهود: آیا پروفشن همان کسب و کار و حرفه است؟

پندارها، گفتارها و کردارهای نیک و رفتارهای اخلاقی در جهان بوده است.

سالها دل طلب جام جم از ما می کرد
آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا می کرد
حال چالش بر سر مفهوم پروفشن بالا گرفته است و تفاوت بین این واژه با کسب و کار و پیشه و داد و ستد و بالاخره حرفه، باعث سردرگمی، حتی بین اهل نظر و اخلاق پژوهان شده است. پروفشن در قدیم فقط به خدمات چند گروه گفته می شد که عبارت بودند از: پزشکان، معلمان، روحانیان، دادگستران (امر قضا) و... چند پیشه دیگر که اکثرا در کنار حرفه اولیه خود، به این خدمات نیز می پرداختند و در اصل از این راه کسب روزی نمی کردند، بلکه این خدمات عالی در واقع برای ایشان یک رسالت، شرافت، معنویت و انسانیت بود، یعنی اجر و پاداش دنیوی و مادی نیاز نمی شد، مگر ارزش و بزرگداشت و قداست و دعای خیری که مردم بر ایشان ارزانی می کردند.

به فرموده رسول اعظم اسلام(ص): العلم علمان، علم الابدان و علم الادیان

به عبارت دیگر آنچه که قابل جبران مادی و پرداخت بها باشد، حرفه، پیشه و کسب و کار است و آنچه که به خاطر خدمت والا و اعلاء باشد و بهایی نداشته باشد (مانند اهدای تندرستی، دانایی، پرهیزگاری و معنویت، دادگری...) که جبرانی بر آنها مترتب نیست، از ارج اخلاقی برخوردار است. ویکتور امانوئل کانت (۱۷۲۴-۱۸۰۴ میلادی) فیلسوف بنام آلمانی می گوید: ارزش مشروط "بهاء" و ارزش نامشروط یا مطلق "ارج" است.

هر چیز یا بهایی دارد و یا ارجی. یعنی آنگاه دارای بهاست که بتوان چیز دیگری را که هم بهاء و هم ارز آن باشد جانشین آن کرد، ولی آنچه برتر از هر گونه قیمت است و نمی توان بها و جبرانی برای آن پرداخت، ارجمند است. از این رو تنها اخلاق و انسانیت است که دارای ارج است. کانت همچنین بر آنست که اگر کسی به هر انگیزه ای، جز انگیزه احترام به اخلاق، به انجام کاری برآید، انگیزه او هر چه که باشد، از سود و شهرت و نام آوری تا دستیابی به سعادت و خردسندی خاطر،

سالهای ۱۹۷۰ هزاران مقاله و پایان نامه و صدها کتاب و دهها فرهنگ و دانشنامه تدوین و منتشر شده اند (۷).

شاید بهتر است که تاریخچه اخلاق پزشکی را در غرب با کتاب قانون اخلاقیات پزشکی پرسپوال، پزشک و نویسنده انگلیسی در سال ۱۸۰۳ و سپس قانون اخلاق پزشکی آمریکا در سال ۱۸۷۴، که بارها تصحیح و تکمیل شد و آخرین ویراست آن از سال ۲۰۰۱ در دسترس هست، دنبال کنیم.

خیلی پیشتر، یعنی از هزاران سال پیش در ایران، مسئله اخلاق نه تنها در زمینه آیین پزشکی، بلکه در آیین حکومت، آیین قضا، آیین تجارت، آیین و آداب اجتماعی و ... کدهای اخلاقی، با سخنان شیرین و دلنشین در قالب شعر، حکایت، اندرزنامه و پندنامه، توسط شعرا و نویسندگان بلند مرتبه پارسی، رایج و دستور امور بوده است. بدون تردید باز آفرینی و پردازش همان آداب و آئین کهن، در امور و مناسبات روزمره، در کنار برداشت و برگردان اصول و کدهای اخلاقی جدید غربی، می تواند بستر مناسبی برای بسیاری از رفتارها و ملاحظات اخلاقی بومی ما باشد.

کهن جامه خویش آراستن

به از جامه عاریت خواستن

در چهارده قرن پیش، فرمایشات الهی رسول اعظم اسلام (ص) و نیز امامان همام، بر تکمیل و تعمیم اخلاق تاکید داشتند (انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق). اولین اعلامیه حقوق بشر را کوروش بزرگ هخامنشی، ۲۵۰۰ سال پیش، بر روی استوانه گلی، تقدیم بشریت آن زمان کرد که هنوز هم مورد قبول و احترام مراجع سازمان ملل است. چند صد سال پیشتر از آن، زرتشت پیامبر ایرانیان باستان، اولین شخصی بود که پیام های اخلاقی خویش را با زبانی آسمانی به پیروانش هدیه داد و حتی دوستداران افلاطون، در ستایش وی او را به زرتشت شباهت می دادند (۸).

سخن به درازا کشید ولی مقصود آن بود که نشان داده شود، که ما در کشوری به گفتگوی اخلاق می پردازیم و به برگردان کدهای اخلاقی غرب نشسته ایم که زمانی نمونه و الگوی بسیار زیبا و ستودنی از

فصلنامه‌ی اخلاق در علوم و فناوری، سال دوم، شماره‌های ۳ و ۴، ۸۶

می‌توانند (باید بتوانند) به امور و خدمتگزاری خود بپردازند (مانند دادگستری، معلمی، پلیس، محیط زیست، پرستاری و...). اگر قرار بود که هر قاضی و پلیس و پرستار به نسبت پولی که از کاربران خود دریافت می‌کند، به ایشان خدمات بدهد، سنگ روی سنگ بند نمی‌شد. ای کاش دیگر گروه‌های خدمات متعالی مانند پزشکی نیز می‌توانستند ارتباط مالی خود را با دریافت‌کنندگان خدمات خود قطع یا غیرمستقیم کنند، که این می‌توانست موجب اعتلای کیش شریف ایشان شود.

سخن پایانی این که، هر چند تدوین کدهای اخلاقی (آیین‌نامه اخلاقی) برای هر حرفه، سازمان، کسب و کار، انجمن و نهاد دولتی و خصوصی، بسیار نیکو و بجا و ضروری است و ایشان را از بسیاری کجروی‌ها و بی‌اخلاقی‌ها (دانسته و ندانسته) باز می‌دارد، ولی هرگز جایگاه اجتماعی آن‌ها را به کیش‌های شریف یاد شده، در واقع همان پروفشن، که در سراسر جهان بین مردم عام و خاص از قداست و احترام ویژه‌ای برخوردار هستند، نمی‌رساند.

سیاسگزاری

نویسنده این مقاله، از کلیه همکاران و صاحب‌نظران، به ویژه اعضای کمیته اخلاق حرفه‌ای انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری، که در بحث‌ها و اظهارنظرهای موافق و مخالف خود، موجب و انگیزه نگارش این مطلب شده‌اند، سپاس فراوان دارد.

بدیهی است جای پاسخ به این پرسش، هنوز بسته نشده است و نگارنده، با اشتیاق پذیرای دیدگاه‌های مثبت و منفی اخلاق پژوهان ارجمند است.

حتی رعایت دستورات دینی و مذهبی برای رسیدن به پاداش آخرت، آن کار هر چند شایسته و خوب و سودمند است ولی از آنجا که برای پاداش و بهاء بوده و نه احترام به اخلاق، از ارج اخلاقی برخوردار نخواهد بود (۸). به عبارت دیگر حتی دینداری نیز باید عارفانه باشد و نه زاهدانه.

مذهب عارف ز مذهب‌ها جداست

عارفان را مذهب ایشان خداست

با آن‌که برخی از دست اندرکاران و اخلاق‌نگاران بر این نظر هستند که هرکسب و کاری که دارای کدهای اخلاقی مدون خود باشد، می‌توان آنرا یک پروفشن یا برابر حرفه دانست و واژه‌های حرفه‌ای، حرفه‌ای‌گری، حرفه‌ای‌گرایی و... پاسخگوی امور این پروفشن (مثلاً نجاری، آهنگری، خودروسازی...) باشد، ولی گروهی دیگر از صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران اخلاق، براین باور هستند که واژه پروفشن همراه با برابر پیشنهادی آن "**کیش**" فقط باید در مورد همان اشراف که خدمات متعالی آنان، نه برای پاداش مادی، بلکه فقط بر اساس اخلاق و لذت معنوی است، بکار گرفته شود. حتی در هر دو صورت انگلیسی و فارسی (پروفشن، حرفه) با مفهوم و برداشت منفی به کارهایی با درآمد زیاد، فقط بخاطر پول و زد و بندهای مافیایی نیز گفته می‌شود مانند: تنیس باز، بوکسور، فوتبالیست، کار چاق‌کن، کلاه بردار، آدم کش... با پسوند: ...حرفه‌ای. در مقابل، واژه شریف، همراه مشاغلی چون: شغل شریف پزشکی، شغل شریف معلمی، شغل شریف روحانیت، شغل شریف قضاوت، ... بکار برده می‌شوند.

در چارچوب خدمات کشوری، آنان که مناسبات مالی، با گروه مخاطب و مصرف‌کننده خود ندارند در آرامش و بی‌طرفی بیشتری

منابع

1. Farhud DD, Nickzat N, Mahmoodi M (1999) Views of Group of Physicians, Nurses and Midwives on Ethical principles in Medical Genetics, in Iran. Iranian J. of publ. Health 28^۱. 1-4

۲. فرهود داریوش، نیک‌ذات نوشین، شیرکوهی رضا. نگرش گروهی از پزشکان و دانشجویان علوم پزشکی در زمینه مبانی اخلاق در ژنتیک پزشکی. طب و تزکیه

سال ۱۰۱۳۸۰

دکتر داریوش فرهود: آیا پروفشن همان کسب و کار و حرفه است؟

۳. فرهود داریوش. اصول و فروغ اخلاق حرفه‌ای در انجمن‌ها. ماهنامه علمی -

پژوهشی دارو و درمان. آذرماه ۱۳۸۰

4. WHO (1995) Guidelines on Ethical Issues in Medical Genetics and the Provision of Genetic Services (Farhud as a committee member). (WHO/ HDP/ GL/ ETH/95.1).

5. WHO (1998) Proposed International Guidelines on Ethical Issues in Medical Genetics and Genetic Services (Farhud as a committee member). (WHO/ HGP/ ETH/98.1).

6. WHO (1999) Services for the Prevention and management of Genetic Disorders and Birth Defects in Developing Countries (Farhud as a committee member). (WHO/ HGN/ WAOPBD/99.1).

۷. فرهود داریوش. مروری بر تاریخچه اخلاق، همراه با گردآوری زمینه‌های گوناگون

اخلاق. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال دوم - شماره ۱ و ۲ ص ۱ تا ۶،

۱۳۸۶.

۸. نقیب‌زاده میرعبدالحسین، درآمدی به فلسفه، چاپ سوم، انتشارات طهوری ۱۳۷۵.